Tusculum

2017
SOLIN-10/1

Tusculum
10/1

Solin, 2017.

Nakladnik
Javna ustanova u kulturi
Zvonimir Solin
Kralja Zvonimira 50
Solin

Za nakladnika
Špiro Žižić

Urednik
Marko Matijević

Nakladnički savjet
Joško Belamarić
Nenad Cambi
Josip Dukić
Miroslav Katić
Šime Marović
Dražen Maršić
Ivica Žižić

Grafičko oblikovanje i priprema za tisak
Marko Grgić

Tisak
Suton Graf Zagreb

Za tiskaru
Tihomir Kujundžić

Naklada
500 primjeraka

Časopis je uvršten u podatkovne baze: ESCI (Emerging Sources Citation Index), DOAJ (Directory of Open Access Journals), AWOL (The Ancient World Online), Hrčak (Portal znanstvenih časopisa Republike Hrvatske).

Izdavanje časopisa novčano podupiru Grad Solin i Ministarstvo znanosti i obrazovanja.

UDK 908(497.5-37 Solin)

Tiskana inačica: ISSN 1846-9469
Mrežna inačica: ISSN 1849-0417

Tusculum

Časopis za solinske teme

10/1

Solin, 2017.

Sadržaj

7 – 17	Dražen Maršić	**Studije o isejskoj carskoj skupini (I) - Cirijak iz Ankone, *Issa* i *Providentia Augusta***
19 – 28	Andreja Nađander – Nenad Cambi	**Ženski kasnoantoninski portret otkriven na trasi plinovoda u Solinu**
29 – 38	Ivo Donelli	**Konzervatorski radovi na antičkoj mramornoj glavi iz Radićeve ulice**
39 – 55	Dino Demicheli – Ana Demicheli	**Počasna baza za kip cara Karakale iz Salone – prenamjena, spajanje i novo čitanje**
57 – 69	Ivan Matijević	**Neobjavljeni natpisi iz Salone (II)**
71 – 94	Arsen Duplančić	***Membra disiecta* jednoga salonitanskog mauzoleja**
95 – 123	Mirko Jankov	**Pjevana štenja u bogoslužnoj praksi župne crkve svetoga Martina biskupa u Vranjicu**
125 – 131	Josip Dukić – Bernard Dukić	**Dopisivanje don Frane Bulića s rimskim studentom Antom Alfirevićem (1900. – 1902.)**
133 – 144	Marinko Mikelić – Nino Švonja	**Izvori, bunari i česme u Vranjicu**
145 – 160	Blanka Matković	**Prilog poznavanju povijesti grada Splita i okolice u poratnom razdoblju (1946. – 1947.): nepoznati detalji iz dosjea Frane Tente**
161		**Naputak suradnicima Tusculuma**

Blanka Matković

Prilog poznavanju povijesti grada Splita i okolice u poratnom razdoblju (1946. – 1947.): nepoznati detalji iz dosjea Frane Tente

Blanka Matković
UK, Coventry CV4 7AL
University of Warwick

U svibnju 1945. na tisuće hrvatskih vojnika i civila našlo se u kolonama koje su se povlačile preko Slovenije do Austrije u nadi da će ondje naći utočište pred nadolazećom Jugoslavenskom armijom (JA). Među njima je bio i splitski đak Frane Tente, rođen u Mravincima kod Solina, koji je zarobljen kod Bleiburga i vraćen u Hrvatsku gdje je zatvoren u logor u Bjelovaru. Nakon puštanja iz logora, Tente se vraća kući gdje nastavlja školovanje te se početkom nove školske godine 1945./1946. povezuje sa skupinom gimazijalaca-istomišljenika s kojima radi na pripremi i dijeljenju »protunarodnih« letaka. Uhićen je u srpnju 1946., nedugo nakon što je na zgradi splitske gimnazije oslikao lik Ante Pavelića povodom njegova imendana. U zatvoru je proveo nekoliko tjedana tijekom kojih je ispitivan u više navrata. U njegovu dosjeu, koji se čuva u Državnom arhivu u Splitu, sačuvana su tri zapisnika sa saslušanja čije detalje objavljujem u ovom članku. Nakon puštanja iz zatvora Tente je bio pod prismotrom UDB-e (Uprava državne bezbjednosti), a na temelju pronađenih bilješki može se zaključiti da je UDB-in doušnik bio netko od njegovih poznanika. U zimu 1947. Tente se povezao preko Ivice Bavčevića s organizacijom Hrvatskoga oslobodilačkog pokreta u Splitu čiji su pripadnici 10. travnja 1947. na Marjanu skinuli jugoslavensku zastavu i podigli hrvatski barjak. Veći broj članova te skupine je uhićen, a među njima i Frane Tente koji je osuđen na tri godine zatvora s prisilnim radom. Kaznu je služio u Kazneno-popravnom domu Lepoglava. Po sačuvanom dopisu KPD Lepoglava od 16. siječnja 1949., Tente je umro 8. studenog 1948. u KPD Lepoglava »od upale podrebrice i upale mozgovne opne, te tuberkuloze pluća«, a mjesto njegova ukopa ostaje nepoznato.

Ključne riječi: Frane Tente, Vjekoslav Matijević, Frane Bettini, Ivica Bavčević, UDB, zatvor, okružni sud, presuda, »protunarodni rad«, komunizam, Bleiburg, Split, Drugi svjetski rat i poraće, žrtve

UDK: 94(497.5 Split)"1946/1947"

Izvorni znanstveni članak
Primljeno: 20. svibnja 2017.

U svibnju 1945. na tisuće hrvatskih vojnika i civila našlo se u kolonama koje su se povlačile preko Slovenije do Austrije u nadi da će ondje naći utočište pred nadolazećom Jugoslavenskom armijom (JA). Kolone su napadnute i presječene u više navrata zbog čega je broj onih koji su se uspjeli domoći južne Austrije bio relativno malen u odnosu na brojne Hrvate koji su ostali u pozadini. Veće skupine zarobljene su na samoj austrijskoj granici te zatim vraćene prema Hrvatskoj gdje su zarobljenici razmješteni u logore. Među njima je bio i središnji lik ovoga teksta, u to vrijeme malodobni Frane Tente. Iako se u pojedinim tekstovima može naići na podatak da je Tente zarobljen kod Dravograda,[1] u svome iskazu UDB-i (Uprava državne bezbjednosti) od 20. srpnja 1946. Tente navodi da je 1944. stupio u Ustašku mladež, a zatim prešao u jurišnike u kojima je ostao do pada Splita i u kojima, po svom iskazu, nije vršio nikakve naročite dužnosti »osim što sam kao i ostali vršio razna patroliranja po gradu i tome slično«.[2] Nakon pada Splita 26. listopada 1944. Tente odlazi u Zagreb, odnosno Ivanić Grad, kod sestre Kazimire koja je bila časna sestra. »Tu sam stao sve do pada Ivanić Grada, kada sam se par dana prije sa još nekim ustašama povukao

1 M. Runje 2013.
2 DAS, f. 409, SUP za Dalmaciju, Dosje Frane Tente, br. 44015, Zapisnik sa saslušanja, 5.8.1946.

u Zagreb. Tu sam našao Višić Milivoja, Vidošević Dragu, Ozretić Zdenka i Vodanović Niku, koji su bili na nekom jurišničkom tečaju, te sam se sa njima povlačio. Povlačio sam se sve do Bleiburga, gdje sam bio sa ovim ostalim mojim prijateljima zarobljen«, zabilježeno je u Tentinu iskazu od 5. kolovoza 1946.[3] Slično se navodi i u Tentinu prvom zapisniku sa saslušanja od 20. srpnja u kojemu ističe da je »dolaskom JA u Zagreb (...) produžio u Sloveniju bježati pred JA. Zarobljen sam po JA u Bleiburgu, Austrija, odatle u logor Bjelovar, a odakle sam pušten kući na slobodu kao civil«.[4] Na Križnom putu stradao je njegov brat Maksimilijan, rođen 24. rujna 1925. u Omišu, koji je od 12. siječnja 1944. bio pripadnik Hrvatskih oružanih snaga.[5] U spomenutom tekstu u kojemu se navodi da je Frane Tente zarobljen kod Dravograda, također je istaknuto da je njegov brat Maksimilijan zarobljen negdje u Sloveniji, ali »nitko ne zna gdje i na koji način su ga ubili«.[6] U drugom novinskom tekstu navedeno je da je Maksimilijan Tente strijeljan kod Šentvida.[7] U dosjeu UDB-e o Maksimilijanu Tenti ostale su sačuvane svega dvije stranice s osobnim podacima Stožera Ustaške vojnice preko kojih je stavljen Udbin pečat »LICE UMRLO« s nadnevkom »1945.« što implicira da su jugoslavenske vlasti znale da je Maksimilijan Tente mrtav, odnosno da se ne nalazi u iseljeništvu. Ovakav podatak neminovno navodi na pitanje jesu li Hrvati zarobljeni u Sloveniji popisivani prilikom zarobljavanja ili zatočenja u logorima, odnosno prilikom »odabira« za likvidacije te jesu li takvi popisi još uvijek negdje dostupni.

U Tentinu dosjeu nije sačuvano više podataka o njegovu boravku u logoru Bjelovar niti kada je točno odande pušten kući. Po bilješci na prvoj stranici omota Tentina dosjea, koji je bio registriran pod rednim brojem 385/46., u dosjeu se nalazilo 40 stranica. No, u dosjeu koji se danas čuva u Državnom arhivu u Splitu nalaze se ukupno 31 stranica od čega se čak osam odnosi na presudu, a dvije na kaznenu prijavu. Unatoč nedostatku dokumenata moguće je rekonstruirati događaje koji su uslijedili po Tentinu povratku u Split. U međuvremenu je Split, kao i ostatak Hrvatske, proživljavao svoje prve mjesece »oslobođenja«. Svega mjesec i po dana po zauzimanju grada, u političko-obavještajnom izvješću za grad Split Opunomoćstva OZN-e (Odjeljenje za zaštitu naroda) za splitsko područje od 13. prosinca 1944. ostao je zabilježen čitav niz problema s kojima se stanovništvo suočavalo, uključujući nepotizam, korupciju, financijske malverzacije, ratno profiterstvo, birokratizam, karijerizam te općenito nezadovoljstvo naroda načinom biranja predstavnika lokalnih vlasti. Brojni građani Splita i okolice već su se nalazili zatvoreni u logorima Gripe i Firule te u zatvorima, a drugi su likvidirani. Likvidacije su nastavljene i kasnije o čemu svjedoči izvješće OZN-e o stanju u postrojbama Hrvatske divizije KNOJ-a (Korpus narodne obrane Jugoslavije) od 5. srpnja 1945. u kojemu je navedeno: »Negativne karakteristike tog perioda sastojale su se u krutosti i neelastičnosti boraca i rukovodioca naročito kod izvršavanja specijalnih zadataka. Za primjer navodim slučaj iz V. brigade koji se je dogodio u Splitu. Zadatak je bio konspirativno izvršiti streljanje jednog špijuna. Zadatak je izvršen na taj način da su tri borca Narodne Odbrane sa šmajserima na gotovs proveli dotičnoga oko šest sati uveče, dakle po čistom danu, do sred Splita. 'Konspirativno' su ga streljali tako da su potrošili dva šanžera šmajserske municije, jer je dotični nakon dobivenih nekoliko metaka u stomak i prsa pao u jamu i vikao 'samo sam ranjen'. Zastavnik koji je imao za dužnost organizirati i izvršiti taj zadatak raportirao je štabu brigade 'zadatak je izvršen'. Takove i slične pojave prilikom vršenja specijalnih zadataka a i vojničkih karakterišu vojničko stanje u prvom periodu života jedinica Hrvatske Divizije Narodne Odbrane.«[8]

O likvidacijama splitskih logoraša i drugih zarobljenika na dalmatinskom području svjedoči i sačuvano izvješće Drage Desputa, člana Sudskoga odsjeka Glavnog štaba NOV i PO Hrvatske upućeno Centralnom komitetu KPH 17. siječnja 1945. Taj dokument odlično oslikava razmjere partizanske represije i komunističkih zločina u Dalmaciji, pa tako i na splitskom području, u prvim tjednima po zauzimanju dalmatinskih gradova i sela. Desputovo izvješće također potvrđuje da su u splitskim zatvorima zlostavljani potpuno nedužni građani, da su iz splitskih logora zatvorenici odvođeni na likvidacije pod izlikom mobilizacije u partizanske postrojbe te da su u pojedinim slučajevima zarobljenici doista upućivani u partizanske postrojbe, ali s ciljem lakše likvidacije radi procjene da ih sud ionako ne bi osudio na smrt.[9] S obzirom na činjenicu da do ovoga

3 DAS, f. 409, SUP za Dalmaciju, Dosje Frane Tente, br. 44015, Zapisnik sa saslušanja, 5.8.1946.
4 DAS, f. 409, SUP za Dalmaciju, Dosje Frane Tente, br. 44015, Zapisnik sa saslušanja, 20.7.1946.
5 DAS, f. 409, SUP za Dalmaciju, Dosje Maksimilijan Tente, br. 44017.
6 M. Runje 2013.
7 D. Šarac 2015.
8 HDA, f. 1491, OZN-a za Hrvatsku, 13.1.1; B. Matković 2017, str. 58.
9 HDA, f. 1220, CK SKH, Ratno gradivo, kut. 13, KP-42/2842; B. Matković 2017, str. 315.

trenutka nisu provedena sustavna istraživanja partizanskih zločina i represije u Splitu i okolici, nemoguće je reći o kolikoj ukupnoj brojci uhićenih i likvidiranih bi se moglo raditi.

Iz istoga razdoblja sačuvano je iz izvješće OZN-e pri Komandi područja srednje Dalmacije u kojemu se spominju i različiti oblici »reakcije«.[10] Tako je za 18. i 19. siječnja 1945. zabilježeno da se u gradu našlo »par letaka koji su bili prikopčani na pojedinim vratima kuća, isti su bili bačeni sa strane mačekovaca«, a »u njima su iznašali kako smo mi diktatori, kako se nesmije ništa govoriti, jer ako šta kažeš da ćeš lako izgubit glavu«. U istom dokumentu također se ističe da su »kamišari posljednjih dana izgleda uglavnom popustili, osim par zločinaca kojih čeka Narodni Sud«, a »veći dio dezertera hvata Milicija i Narodna Odbrana«.

Upravo je »reakcija« jedna od glavnih tema nekih kasnijih dokumenata. Tako se u izvješću OZN-e za grad Split od 17. travnja 1945. ističe da je »centralno pitanje oko kojega bi trebalo da se skoncentriše naš rad jeste pitanje proučavanja protunarodnih organizacija, a u pomanjkanju baš takovog karaktera izvještaja, ostaje jedino da se kaže da u gradu postoji težnja pojedinih grupa četničkih, ustaških, mačekovih, anglofilskih i klerofašističkih za sticanje moći snalaženja, kako bi u odgovarajućim povoljnim momentima i uslovima bili u stanju da povedu organizovano, pa i odvojeno, borbu protiv politike JNOF-e« (Jedinstvena narodnooslobodilačka fronta), ali i to da »djelovanje neprijatelja, koje je u većini slučajeva spontano, postizava rezultate kao da je organizovano i što je glavno ostaje po strani i neupoznato od onih lica, koja bi i po dužnosti i svojoj sposobnosti bila u stanju da ih objasne, odnosno isprave«.[11] U istom dokumentu također se ističe da su »ostaci ustaških simpatizera u gradu« vidno najaktivniji iako se »o manjoj grupi fanatika, kojima je ostavljeno u dužnost da bilo s kakovim radom smetaju normalnom radu NOP-a«, a u svom radu se »oslanjaju na fratre, koji još uvijek demagoški djeluju na omladinu, kako bi kompromitirajući ih onemogućili im da aktiviraju za rad u NOP-u«. U tom kontekstu spominje se bacanje letaka 10. travnja 1945. zbog čega su uhićeni Branko Milić, Vjekoslav Hatze i fra Bono Mirošević, redovnik iz samostana Poljud. Tijekom istrage ustanovljeno je da su se »ustaški omladinci Branko Milić i Hatze Vjekoslav sastali i odlučili da se sjete poglavnika i NDH i da vide komunisti kako u Splitu ima još ustaša i to na način da bace letke i ispišu parole prigodom trogodišnjice[12] osnivanja NDH«. Ovaj slučaj podsjeća na događaje koji će se 10. travnja 1946. i 10. travnja 1947. odigrati u Splitu, a u kojima je sudjelovao upravo Frane Tente.

Slično je zabilježeno i u drugom izvješću OZN-e za travanj 1945. u kojemu se navodi da na prostoru kotara Solin-Split »ustaških i četničkih elemenata ima u svim selima, grupišu se i ubacuju razne parole« te da su »najaktivniji, iako neobično oprezni popovi, koji na pametan način djeluju na narod«. Za područje sinjskoga kotara u istom dokumentu se navodi da je primjećeno »ali u dosta maloj mjeri ipak djelovanje i grupisanje reakcionarnih elemenata, ustaški nastrojenih, uglavnom povezanih sa klerom. Primjećeno je da se naročito grupišu i sastaju ustašice koje za svoj rad još nisu kažnjene, te one ustašice kojima je neko od rodbine kao zlikovac kažnjen. Sve ove uglavnom se sastaju i idu u švora gdje se sastaju u vidu 'Čeri Marijine'.[13] Nad istima je postavljena jaka kontrola, te nisu u stanju da poduzmu bilo kakovu akcijicu. Osjetili su prisustvo novoformiranog opunomočstva OZNE te su postale opreznije. Svećenstvo na ovom kotaru je neobično oprezno i prestrašeno našim nastupom prema njima, likvidacijom najopasnijih, postali su plašivi.«[14]

U sljedećem izvješću za svibanj 1945. OZN-a za srednju Dalmaciju javlja o pojačanom radu »reakcije koja se vrlo brzo snašla i prilagodila svoj rad uslovima po završetku rata«, pa se tako ističe: »Reakcija u svome radu u mnogome koristi neaktivnost, pa čak i otsutnost našeg političkog djelovanja u selima od kojih su se naši politički rukovodioci po oslobodjenju i previše udaljili. Najjači ljudi koji se danas u našim selima nalaze to su stari istaknuti političari, reakcijoneri ili svečenici, koji svakim danom sve aktivnije rade po jedinstvenom planu. Popovi sa svojim radom nastoje što više privezati mase uz vjeru i crkvu, kako bi na taj način što više razjedinili narod i omladinu stvarajući razna društva i organizacije /što će te vidjeti iz izvještaja/. Gledajući što aktivnije rad popova možemo reći da nam oni danas na našem sektoru prestavljaju najveću opasnost.«[15]

U lipnju 1945. činilo se da se situacija na terenu promijenila pa OZN-a izvještava da je »kler naizgled prestao sa

10 HDA, f. 1491, OZN-a za Hrvatsku, 11.28; B. Matković – I. Pažanin 2011, str. 393; M. Rupić – V. Geiger 2011, str. 318; B. Matković 2017, str. 343.
11 HDA, f. 1491, OZN-a za Hrvatsku, 11.26.2; B. Matković 2017, str 367.
12 Treba pisati četverogodišnjice.
13 Kćeri Marijine.
14 DAS, f. 409, SUP za Dalmaciju, kut. 168, Izvještaj OZNA-e za srednju Dalmaciju za travanj 1945. godine; B. Matković 2017, str. 47.
15 DAS, f. 409, SUP za Dalmaciju, kut. 168, Izvještaj OZNA-e za srednju Dalmaciju za svibanj 1945. godine, 3.6.1945, br. 714/45; B. Matković 2017, str. 48.

reakcioniranim djelovanjem« i »promijenio stav«. U izvješću se navodi da se u posljednje vrijeme rijetko može čuti svećenike da otvoreno govore protiv NOP-a iako se u pozadini mnogo više radi, ali na drugi način. »Svim sredstvima nastoje, što više privezati mase uz vjeru i crkvu. Stvaraju uvijek nova djevojačka i omladinska društva, kako bi razbili naše masovne organizacije. Sa svim svojim radom naše organizacije nisu još uspjele razbiti ta društva, koja postoje u mnogim mjestima i skoro na svim kotarevima. Ovakav rad klera je najjači u Sinju, gdje se još nije uspjelo prodrijeti, zatim u Trogiru, nekim selima kotara Splita i Brača«, istaknuto je u tom izvješću.[16] Čini se da je situacija ostala relativno nepromijenjena do kraja godine, pa se tako u izvješću OZN-e za srednju Dalmaciju s kraja 1945. navodi da se »rukovodeća uloga klera kao centra domaće reakcije osobito osjeća na kotarevima Sinj, Split, Brač, Hvar i Omiš, dok u ostalim kotarevima u manjem obimu. On ne samo da im je jedan od rukovodioca, već im daje dosta dobru podršku radi svog upliva kod jednog dijela pobožnog naroda. Kler na kotaru Sinj, Trilj, Vrlika je glavni organizator i pomagalac bandita-križara sa kojima podržava najtješnije veze. Osobito se u tome ističe franjevački samostan u Sinju, koji je često posjećivan kradomice od članova porodica bandita-križara.«[17]

U međuvremenu se Tente vratio iz logora Bjelovar u Split gdje je nastavio školovanje. Tente je rođen 2. travnja 1928. u Mravincima kod Solina od roditelja Nikole i Darinke rođene Čulić. U njegovu dosjeu zabilježeno je da mu je stalno boravište bilo na adresi Vitezovićeva 20 u Splitu, da je po narodnosti bio Hrvat, a po zanimanju učenik sa završena četiri razreda osnovne škole i četiri razreda realne gimnazije, da posjeduje nešto zemljišta u Mravincima te da je sudski i policijski navodno nekažnjavan.[18] Iako je Tente u hrvatskoj javnosti poznatiji po uhićenju i presudi iz proljeća 1947., nakon čega je služio zatvorsku kaznu u Kazneno-popravnom domu u Lepoglavi gdje je i umro, u njegovu dosjeu više podataka je sačuvano o njegovu uhićenju prethodne godine.

Tente je prvi put uhićen u noći s 19. na 20. srpnja 1946. kada je u njegovu domu izvršen pretres. O tome je ostala sačuvana zabilješka UDB-e sljedećeg sadržaja: »Pošto je hapšenje kao i pretres bilo vršeno u veče tj. oko 12 h u noći, organi UDB-e su propisno kucali na vrata spomenutog stana. Poslije par minuta kucanja konačno su se iz stana odazvali stanari. Na poziv organa UDB-e da otvore vrata stana spomenuti ih za 5 minuta nije htio otvoriti, premda je bio upozoren da su otrag zatvorenih vrata njegova stana organi narodne vlasti tj. javne sigurnosti. Kada su spomenuti ukućani bili upozoreni da će organi javne sigurnosti upotrebiti vatreno oružje kod otvaranja stana, stan se je poslije desetak minuta otvorio. Napominjem da je otac uhapšenog Tente Frane, Tente Nikola dok je od organa UDB-e bio pozivan da otvori vrata odgovarao da ih po noći neće nikome otvarati premda je stalno bilo naglašavano da su otrag vrata organi javne sigurnosti. Pri letimičnom kratkom pretresu koji je trajao svega 15 minuta u stanu nije pronađen nikakovi kompromitirajući, protunarodni materijal, osim što je u jednom nađena bila napisana parola Ž.A.P.[19].«[20] Zapisnik su potpisali Nikola Tente, svjedok prezimenom Kraus[21] i zaposlenik UDB-e čije je potpis nečitak.[22] Ispod ovih potpisa naknadno je dodana zabilješka u kojoj se navodi da su iz stana oduzete ukupno 24 knjižice uglavnom »ustaškog karaktera«, što je u suprotnosti s prethodnom konstatacijom da »u stanu nije pronađen nikakovi kompromitirajući, protunarodni materijal«, a ispod te zabilješke potpisani su samo zaposlenik UDB-e i Nikola Tente, dakle bez prisustva svjedoka.

Istoga dana kada je uhićen, Tente je dao svoj prvi iskaz pred istražiteljima UDB-e u kojemu je naveo da se po povratku iz Bjelovara i nastavku školovanja početkom 1946. počeo družiti i »održavati ilegalne sastanke koji su bili upereni protiv FNRJ« s Borisom Dadićem, Đorđom Paladinom i Vinkom Jerkunicom s kojima je već početkom 1946. pripremio i bacio prve letke. »Od toga vremena do danas bacili smo četiri puta letke, koji su bili raznog sadržaja, ja se ne mogu točno sjetiti mjeseca i datuma kada smo koje letke bacali«, navodi Tente u svom iskazu u kojemu također ističe da su osim letaka organizirali i grupu koja je »imala za cilj kemijskog pokusa, a upotrebljavali smo ga za upijanje žaba«.[23]

No, u zapisniku s Tentina saslušanja tri dana kasnije na pitanje o »protunarodnom radu« i letcima, Tente

16 DAS, f. 409, SUP za Dalmaciju, kut. 168, Izvještaj OZNA-e za srednju Dalmaciju za lipanj 1945. godine, 19.6.1945, br. 1074/45; B. Matković 2017, str. 48.
17 HDA, f. 1491, OZN-a za Hrvatsku, 11.31.10; B. Matković – I. Pažanin 2011, str. 538; M. Rupić – V. Geiger 2011, str. 631; B. Matković, 2017, str. 48.
18 DAS, f. 409, SUP za Dalmaciju, Dosje Frane Tente, br. 44015, Zapisnik sa saslušanja, 23.7.1946.
19 Živio Ante Pavelić.
20 DAS, f. 409, SUP za Dalmaciju, Dosje Frane Tente, br. 44015, Zapisnik sastavljen pri pretresu stana, 19.7.1946.
21 Ime nečitko.
22 Potpis nalikuje prezimenu Učenjanović ili slično.
23 DAS, f. 409, SUP za Dalmaciju, Dosje Frane Tente, br. 44015, Zapisnik sa saslušanja 20.7.1946.

odgovara ponešto drugačije: »Pred nekih tri-četiri mjeseca ja sam po gradu razbacao oko 100 komada letaka ('Svi u križare'). Sa nijednim drugim pisanjem ni bacanjem letaka ja nikakove veze nisam imao. Vidio sam letak 'Hrvatski narode', kojeg mi je Dadić dao. Tačnije, Dadić mi je dao više komada tih letaka, koje sam ja poslije uništio.«[24] Stoga ostaje nejasno je li Tente doista sudjelovao u svim akcijama svojih školskih prijatelja i zbog čega se u ova dva iskaza navode navode donekle drugačiji detalji o njegovoj umiješanosti.

Na temelju sačuvanih podataka u Tentinu dosjeu ne može se zaključiti koliko je dugo Tente ostao u istražnom zatvoru splitske UDB-e, no svakako se radilo o najmanje dva tjedna. Naime, treći, a ujedno i posljedni Tentin iskaz iz 1946., datira od 5. kolovoza te godine. Riječ je o najdužem i najdetaljnijem iskazu u kojemu se otkrivaju brojni podaci. Tente navodi da je u školskoj godini 1945./1946. krenuo u 5.a razred Klasične gimnazije gdje je susreo poznanike Milivoja Višića, Mladena Vukšića i druge te se sprijateljio s ostalim đacima. Početkom školske godine predsjednikom razreda izabran je Alfred Krstulović za kojeg Tente navodi da nije bio sposoban za takvu obvezu, zbog čega je u drugom biranju izabran on, no tu dužnost nije dugo obnašao. »Tu sam ja prvi put primjetio da većina đaka iz razreda je reakcionarno nastrojena, jer inače mene i ne bi bili birali. Kako se je školski sekretarijat umješao u tu stvar, stvar se je sve to više zaoštravala. Razred je htio da ja budem predsjednik, dok školski sekretarijat to nije dozvoljavao. Iz toga se je razvilo to da se je čitav razred među sobom mnogo bolje povezao, te da nije htio drugoga za predsjednika osim mene. Mislim da tu treba potražiti prve momente koji su pokrenuli cijeli daljnji, kako moj, tako i mojih prijatelja protunarodni rad«, navodi Tente u ovom iskazu.[25]

Nadopunjen je popis osoba s kojima se Tente družio po povratku u Splitu, pa tako kaže: »Ja sam se u zadnje vrijeme najviše družio sa mojim školskim prijateljima: Dadić Borisom, Jerkunica Vinkom, Paladino Đorđem, Krstulović Alfredom, Tomić Antom, Marović Petrom, Višić Milivojem, Vukšić Mladenom, Markovinom Tomislavom, Kamenjarin Zlatkom, Ružević Antom, Danijelom i još nekima. Van škole sam se zadržavao sa Matijević Vjekoslavom, Vodanović Nikom, Švabo Rudolfom i još nekima kojima se sada imena ne mogu sjetiti. To moje druženje imalo je isključivo prijateljski karakter. Pošto su većina gore spomenutih bili, a i sada su uglavnom neprijateljski raspoloženi protiv NOP-a jasno je da smo mi, kada bi se na šetnji sastajali, diskutovali o raznim stvarima te i o politici.«[26]

Prema Tentinim navodima, ovi sastanci započeli su nakon jednoga »udarničkog rada« na Marjanu kamo je otišao cijeli razred nakon čega se ondje počela sastajati jedna manja grupa Tentinih školskih kolega čije su jezgro činili upravo Tente, Dadić, Paladino, Markovina i Jerkunica. Pitanje konkretnijega »protunarodnog rada« pokrenuli su Dadić i Paladino spomenuvši pritom pisanje letaka. Tente ipak ističe da je veoma teško reći tko je bio glavni pokretač te navodi sljedeće: »Mislim da je uglavnom do toga došlo nekako spontano, što je i razumljivo uzevši u obzir da smo se svi mi osjećali protivnici narodne vlasti i nove FNRJ. Sa tim opet ne želim reći da se pojedinci u tom radu nisu isticali. Isticali su se, a glavnu riječ je tu imao Dadić Boris.«[27]

I u ovom iskazu postoje određeni raskoraci u odnosu na prethodne zapisnike u kojima je zabilježeno da je prvo bacanje letaka u kojemu je sudjelovao Tente bilo u siječnju ili veljači 1946. U zapisniku od 5. kolovoza 1946. Tente navodi da je »bilo nekako koncem marta ili početkom aprila kada smo ja, Dadić i Paladino među ostalim razgovarali o tome kako bi bilo dobro započeti sa pisanjem kakovih protunarodnih letaka« iako se nije mogao sjetiti tko je točno pokrenuo to pitanje. Tente dalje ističe da mu je nekoliko dana nakon tog razgovora Dadić u školu donio omot s letcima na kojima su bile ispisane parole poput »Doli komunizam, rušioc kulture«, »Doli diktatura crvenih oligarha«, »Doli nepismeni razbojnik kovač Tito«, »Živio antikomunistički odbor grada Splita« i s pečatom »Antikomunistički odbor Split« koji je izradio Paladino. Iste večeri Tente je razbacao letke na Firulama, a u istom iskazu još jednom ističe da je to »bio prvi slučaj sa letcima, poslije kojega je bilo pisanja nekoliko vrsti drugih letaka« implicirajući time da je prvo bacanje letaka doista bilo negdje u proljeće, a ne zimu 1946., te da je sudjelovao ili barem bio upoznat i s drugim akcijama bacanja letaka. To potvrđuje i sljedeći dio njegova iskaza u kojemu tvrdi da je »kratko vrijeme poslije ovog prvog letka (...) kod Dadića vidio jedan letak koji je uglavnom bio ispisan sa istim parolama kao onaj prvi, ali koji je imao nešto veći format«, iako taj letak nije dobio niti ga je bacao. Već u

24 DAS, f. 409, SUP za Dalmaciju, Dosje Frane Tente, br. 44015, Zapisnik sa saslušanja, 23.7.1946.
25 DAS, f. 409, SUP za Dalmaciju, Dosje Frane Tente, br. 44015, Zapisnik sa saslušanja, 5.8.1946.
26 DAS, f. 409, SUP za Dalmaciju, Dosje Frane Tente, br. 44015, Zapisnik sa saslušanja, 5.8.1946.
27 DAS, f. 409, SUP za Dalmaciju, Dosje Frane Tente, br. 44015, Zapisnik sa saslušanja, 5.8.1946.

sljedećem dijelu iskaza spominje se i treći letak koji je Tente dobio od Dadića nekoliko dana po završetku nastave (17. travnja 1946.). U tom letku naslovljenom »Udarnički rad« govorilo se i o financijskom stanju u zemlju. Letak nisu bacali nego ga je Tente kasnije proslijedio na čitanje Rudolfu »Švabi«.

U Tentinu sjećanju ostao je i četvrti letak koji je pod naslovom »Hrvatski narode Dalmacije« pripremljen nakon otprilike mjesec dana stanke, a napisao ga je vjerojatno Dadić. Na Tentin nagovor Vjekoslav Matijević je pripremio i peti letak naslovljen »Hrvatski narode«. »Ja sam rukopis letka dao Dadiću, da ga ovaj da Jerkunici umnožiti, ali više nisam vidio ni umnoška ni rukopisa letka. Dadić je sa spomenutim letkom pošao do Jerkunice i rekao mu da ga umnoži, ali ovaj, kada ga je pročitao je rekao da pošto je letak čisto ustaškog karaktera da ga neće umnažati«, navodi Tente u svom iskazu te zaključuje da su ovih pet »protunarodnih« letaka oni s kojima je on unutar spomenute grupe bio povezan.[28] Ova izjava u potpunoj je suprotnosti s Tentinom izjavom od 23. srpnja 1946. u kojoj je naveo da je početkom 1946. po gradu razbacao stotinjak letaka »Svi u križare« te da s pisanjem i bacanjem drugih letaka nikakve veze nije imao. Stoga je potrebno postaviti pitanje je li iskaz dan dva tjedna kasnije bio istnit te kakav je odnos isljednika UDB-e bio prema Tenti i je li kroz ta dva tjedna bio izvrgnut mučenju ili drugim oblicima prisile zbog kojih je sebe i druge možda teretio više nego što je to doista trebalo biti. Štoviše, već u sljedećem dijelu iskaza od 5. kolovoza 1946. Tente navodi i šesti letak. »Za godišnjicu NDH-a koja je bila 10. travnja ja sam rukom na papiru od bloka nacrtao, napisao neki letak. Letak je bio posvećen godišnjici, a sjećam se toliko da je završavao sa poklikom: Živila Hrvatska vojska. Ovakvovih letaka sam napisao 6 komada te sam ih sam razbacao u školskoj zgradi. Sa tom mojom akcijom, kada sam je izvršio ja sam upoznao samo Dadić Borisa«,[29] ističe Tente implicirajući da je ova akcija bila samostalna i naglasivši još jednom raskorak s izjavom od 20. srpnja iste godine u kojoj je istaknuo da se ne može sjetiti mjeseca i datuma kada su pojedini letci bacani.

Određena nepodudaranja primjetna su i u zapisima o drugoj akciji zbog koje je Tente i uhićen. U svom prvom iskazu Tente ističe da je poseban odnos imao s Vjekoslav Matijevićem s kojim je održavao sastanke na Turskoj kuli, kod škole i drugim mjestima. »Za imendan Pavelića Ante 12.7.1946. išao sam ja i pozvao Matijevića, da ide sa mnom i kad smo došli kod škole ja sam počeo risati tj. praviti crteže Pavelića Ante sa farbama, koje sam ranije spremnio«, navodi Tente.[30] Kliše je izradio Tentin prijatelj Rudolf »Švabo«, o čemu je ostala zabilješka u drugom Tentinu iskazu od 23. srpnja 1946.[31] U iskazu od 5. kolovoza Tente se ponovo prisjeća tog događa te kaže »kada se je približavao 13.6.1946. imendan Anti Paveliću ja sam u čast spomenutog imendana namjeravao nešto napraviti«. Kao nekadašnji pripadnik Ustaške mladeži Tente je zasigurno znao da se imendan Ante Pavelića doista slavio 13. lipnja, a ne 12. srpnja, kako je to spomenuto u prvom iskazu. Stoga se postavlja i drugo pitanje, a to je radi li se o običnoj pogrešci prilikom tipkanja ili krivotvorenom iskazu. U kasnijem iskazu od 5. kolovoza 1946., koji potpisuje isljednik UDB-e Mario Senjanović, Tente je preuzeo gotovo svu krivicu na sebe istaknuvši da se po dolasku u dvorište Klasične gimnazije »Matijević stao nećkati, tako da sam ja sam treba na koljenima dvorišta Klasične gimnazije crtati spomenuti lik«, a »Matijević mi je pružio toliku pomoć što mi je dok sam ja crtao farbom držao kliše«.

Iz iste godine ostala je sačuvana i Tentina izjava Odjeljenju UDB-e za grad Split od 17. kolovoza 1946. u kojoj kaže: »Priznajem potpuno svoju krivicu o protunarodnom radu zašto bi morao biti kažnjen i izjavljujem da se kajem za sve što sam učinio. Spreman sam i obećajem da ću se popraviti i da u buduće neću nikad više raditi protiv naroda i države. U koliko bi se u buduće otkrilo da i najmanje radim protiv države spreman sam snositi najveću kaznu, a tako isto i za sva ranija počinjena djela.« Zbog nedostatka drugih dokumenata iz istoga razdoblja ne može se sa sigurnošću reći je li Tente sve do toga dana boravio u istražnom zatvoru UDB-e ili je ondje ostao još duže. U svakom slučaju, Tente je ostao pod prismotrom UDB-e o čemu svjedoči zapis iz studenoga 1946. u kojemu se ističe da je 3. studenog 1946. skoro došlo do tučnjave između Tente i Konjunžića[32] koji je Tenti govorio »da je ustaša, a kao takav da je i krvnik, te da mu prema tome nema smisla živjeti u FNRJ«.[33] Na temelju pojedinih bilješki u ovom

28 DAS, f. 409, SUP za Dalmaciju, Dosje Frane Tente, br. 44015, Zapisnik sa saslušanja, 5.8.1946.
29 DAS, f. 409, SUP za Dalmaciju, Dosje Frane Tente, br. 44015, Zapisnik sa saslušanja, 5.8.1946.
30 DAS, f. 409, SUP za Dalmaciju, Dosje Frane Tente, br. 44015, Zapisnik sa saslušanja, 20.7.1946.
31 DAS, f. 409, SUP za Dalmaciju, Dosje Frane Tente, br. 44015, Zapisnik sa saslušanja, 23.7.1946.
32 Ime nepoznato.
33 DAS, f. 409, SUP za Dalmaciju, Dosje Frane Tente, br. 44015, Bilješke doušnika UDB-e iz studenog 1946.

zapisu može se zaključiti da je doušnik UDB-e bio netko iz Tentina društva.[34]

Tente je ponovno uhićen 18. svibnja 1947., a u zapisniku sa saslušanja ostalo je zabilježeno da je »već dva puta hapšen zbog protunarodnog rada i djelovanja sa strane UDB-e za grad Split«.[35] U tom iskazu Tente je ponovio da je negdje u ožujku 1946. po prvi put dobio omot letaka od Borisa Dadića koje je bacio na Firulama. Ovi navodi odgovaraju onima iz iskaza od 5. kolovoza 1946. Tom ranijem iskazu također odgovaraju Tentini navodi o letku »Udarnički rad«, no nepodudarnosti u iskazu javljaju se u dijelu u kojemu Tente govori o Matijevićevu letku »Hrvatski narode«. U prethodnom iskazu od 5. kolovoza 1946. Tente je istaknuo da je taj letak dao Dadić koji ga je odnio Jerkunici radi umnažanja, no Jerkunica je to odbio rekavši da je letak »ustaškoga karaktera«. No, u iskazu od 18. svibnja 1947. Tente navodi sljedeće: »Ovaj letak sam skupa sa Matijevićem čitao i tom prigodom zamolio Matijevića da mi dade rukopis letka, kojeg ću ja preko Dadića dati odštampati. To međutim nisam učinio, ne sjećam se svojih razloga.«[36] Ovakve nepodudarnosti još jednom navode na pitanje u kolikoj su mjeri Tentini iskazi bili vjerodostojni, odnosno jesu li davani pod prisilom.

U sljedećem dijelu svoga iskaza od 18. svibnja 1947. Tente ponavlja detalje o svom letku od 10. travnja 1946. te akciji povodom imendana Ante Pavelića iz lipnja te godine koji odgovaraju prethodnim izjavama. Tente dalje navodi da se nakon puštanja na slobodu nije bavio nikakvim »protunarodnim radom« te nastavlja: »Međutim pred svojih tri mjeseca k meni je na pijacu pristupio Ivica Bavčević i saopćio mi da ja kao ustaški omladinac moram nekoga obuhvatiti u organizaciju i stvoriti vezu van kotara, odnosno van grada Splita. Ja sam mu rekao da mi nije ugodno ponovo se miješati u takve poslove, međutim je on meni rekao da to nije nikakav rad već da je jedino važno da se budemo na okupu. Ja sam mu na to odgovorio kad je već tako da ću uspostaviti vezu van kotara. Kroz to vrijeme on se je sa mnom par puta viđao i stalno mi napominjao jesam li već uspostavio tu vezu. Našavši se u nezgodnom položaju pred njim da mu uvijek govorim jedno te isto rekao sam mu da sam uspostavio vezu u Vranjic tj. da sam u Vranjic našao jednog omladinca, međutim od svega toga nije bilo ništa jer ja u Vranjic ne poznajem nikoga osim Benzon Martina koji je lanjske godine išao sa mnom u školu.«[37] Iskaz završava riječima: »Moji navodi u saslušanju potpuno su točno uneseni. Sve navode dao sam dobrovoljno bez ikakvih presija na mene, jedino zadnji moj iskaz dao sam nakon 4 sata ispitivanja, a prije ga nisam htio dati bojeći se da me to ne bude teretilo.«[38] S obzirom na manjak dokumenata ne može se sa sigurnošću reći na koji se točno iskaz odnosi onaj za kojeg Tente navodi da ga je dao nakon četiri sata ispitivanja.

Zapisnik sa saslušanja od 18. svibnja 1947., dakle istoga dana kada je Tente uhićen, jedini je sačuvani Tentin iskaz iz te godine. Već sljedećega dana, 19. svibnja 1947., UDB-a je podnijela kaznenu prijavu protiv Frane Tente i Vjekoslava Matijevića, Tentina rođaka koji je uhićen istoga dana kad i Tente, javnom tužitelju za oblast Dalmacije (Prilog 1). Tentu se teretilo da je tiskao letke koje je po njegovim iskazima ustvari preuzeo od Dadića. Također ga se teretilo za dijeljenje letka »Udarnički rad« iako je taj letak predao Rudolfu »Švabi«. Matijevića se teretilo da se s Tentom »rado« upustio u »protunarodni rad« iako je Tente svjedočio da se Matijević nećkao kad ga je Tente zamolio da mu pomogne s oslikavanjem Ante Pavelića na zgradi gimnazije. Obojicu se teretilo i za dijeljenje letka »Hrvatski narode« iako po Tentinu iskazu iz 1946. Jerkunica taj letak uopće nije htio umnožiti, a po iskazu iz 1947. Tente ga uopće nije proslijedio Dadiću na umnažanje. Kaznenu prijavu potpisao je načelnik Odjeljenja UDB-e za oblast Dalmacije major Nikola Repanić.[39]

Već 27. svibnja 1947. Okružni sud srednje Dalmacije u vijeću pod predsjedanjem Luke Antičevića donio je presudu u procesu protiv Frane Bettinija i drugih (Prilog 2). Matijeviću i Tenti se na teret stavljalo sastavljanje letaka »koji su sadržavali u sebi poziv za nasilno obaranje postojećeg državnog uredjenja u svrhu rasturanja istih« te povezivanje s organizacijom HOP preko optuženog Ivice Bavčevića i regrutiranje novih članova. Osim toga, Tente je optužen i zato jer je »dana 12.V.1946.[40] u namjeri da time vrši propagandu koja je sadržavala poziv za nasilno obaranje postojećeg državnog uredjenja otisnu u dvorištu gimnazije

34 Tako se u bilješki za 6. studeni navodi: »Kada Pralija ima ući u naše društvo upozorava jedan drugoga da se ispred njega ne govori ništa.« DAS, f. 409, SUP za Dalmaciju, Dosje Frane Tente, br. 44015, Bilješke doušnika UDB-e iz studenog 1946.

35 DAS, f. 409, SUP za Dalmaciju, Dosje Frane Tente, br. 44015, Zapisnik sa saslušanja, 18.5.1947.

36 DAS, f. 409, SUP za Dalmaciju, Dosje Frane Tente, br. 44015, Zapisnik sa saslušanja, 18.5.1947.

37 DAS, f. 409, SUP za Dalmaciju, Dosje Frane Tente, br. 44015, Zapisnik sa saslušanja, 18.5.1947.

38 DAS, f. 409, SUP za Dalmaciju, Dosje Frane Tente, br. 44015, Zapisnik sa saslušanja, 18.5.1947.

39 DAS, f. 409, SUP za Dalmaciju, Dosje Frane Tente, br. 44015, Kaznena prijava protiv Frane Tente i Vjekoslava Matijevića, 19.5.1947.

40 Ispravno bi bilo 12. lipnja.

u Splitu na zidu lik Pavelića te veliko slovo U«. Matijević je oslobođen optužbe da je dana 10. travnja 1947. s Tentom dijelio letke »protunarodnog sadržaja« u dvorištu gimnazije te da je dana 13. lipnja 1946. otisnuo s Tentom lik Ante Pavelića i slovo »U«.[41] O suđenju je ostao zabilježen kraći tekst u *Slobodnoj Dalmaciji* od 31. svibnja 1947. u kojemu se navodi da su »svi navedeni optuženici odgovarali za svoj protunarodni i izdajnički rad uperen protiv ustavnog uređenja FNRJ i današnje naše stvarnosti«, a »masa naroda, koja je na raspravi s ogorčenjem pratila tok iskaza optuženih, u kojima su iznosili svoja nedjela, oštro je osudila izdajstvo ovih ostataka fašizma«.[42]

Matijević je osuđen na jedinstvenu kaznu u trajanju od osamnaest mjeseci lišenja slobode s prisilnim radom, a Tente na tri godine zatvora s prisilnim radom koju je služio u Kazneno-popravnom domu Lepoglava. Po sačuvanom dopisu KPD Lepoglava od 16. siječnja 1949. Tente je umro 8. studenog 1948. u KPD Lepoglava »od upale podrebrice i upale mozgovne opne, te tuberkuloze pluća«.[43] Mjesto pokopa ostaje nepoznato.

PRILOG 1

KAZNENA PRIJAVA PROTIV FRANE TENTE I VJEKOSLAVA MATIJEVIĆA PODNESENA OD STRANE UDBE ZA OBLAST DALMACIJE 19.5.1947.

JAVNI TUŽILAC OBLASTI DALMACIJE
SPLIT

U vezi Zakona o krivičnim djelima protiv naroda i države podnosimo vam krivičnu prijavu i istražni materijal na daljni zakonski postupak za uhapšene:

1. MATIJEVIĆ VJEKOSLAV IVANOV i majke Čulić Rajke, rodjen 25.II.1927. god u Splitu, djak VII. razreda gimnazije, Hrvat-katolik, stalno nastanjen u Splitu. Uhapšen dana 18 maja 1947. god. u Splitu.
2. TENTE FRANE NIKOLIN i majke Darinke rodj. Čulić, rodjen 2.IV.1928. god. u Splitu, djak V. razreda klasične gimnazije, neoženjen, Hrvat, katolik, stalno nastanjen u Splitu. Uhapšen dana 18 maja 1947. god. u Splitu.

Po prilici u martu 1946. god. Tente Frano dolazi na ideju da treba na neki način prkositi današnjem stanju u FNRJ i u tu svrhu donio odluku da počne sa bacanjem letaka po gradu Splitu. Tendencija mu je bila da pokaže narodnim vlastima, a specijalno UDB-i, da oni, tj. ustaše još postoje, da su živi i da će se jednog dana opet pojaviti. U tu svrhu naštampao je oko 50 komada letaka raznog sadržaja kao: »Dolje diktatura crvenih oligarha«, »Doli razbojnik i kovač Tito«, »Doli komunizam rušilac kulture« itd.

Oskolivši se ovom prvom akcijom Tente nastavlja i dalje svojim protunarodnim radom, te učestvuje u proturivanju neprijateljskih letaka »Udarnički rad« u kojem se govorilo o očajnom financijskom stanju u Jugoslaviji.

Poslije ove druge uspjele akcije okr. Tente Frano vrbuje u svoju organizaciju Matijević Vjekoslava, svog rodjaka /takodjer ustašu/ koji rado prihvaća prijedlog Tente i upušta se skupa s njime u protunarodni rad.

Zajednički učestvuju u prepisivanju letka »Hrvatski narode Dalmacije«, a onda okr. Matijević Vjekoslav nadahnut uspjehom sam sastavlja jedan novi letak pod naslovom »Hrvatski narode«, a pri sastavljanju letka pomogao se knjigom Ljube Bogdana »Hrvatska na novom putu«. Taj novi letak Matijević je odnio Tenti i skupa s njim učestvovao u proturivanju tog letka medju ustaškim omladincima grada, kako bi neke od tih tada pasivnih omladinaca, napravili aktivne neprijatelje FNRJ u čemu su i uspjeli jer su poslije toga mnogi ustaški omladinci bavili se tim i sličnim poslovima protunarodnog karaktera.

Iza ove akcije Matijević se neko vrijeme nije isticao premda je dobro bio upoznat sa letkom kojeg je Tente Frano na dan 10.IV.1946. tj. na godišnjicu osnutka NDH sastavio i razbacao po dvorištu realne gimnazije, dok je okr. Tente kako je već navedeno sastavio sam spomenuti letak koji je svršavao sa »Živjela Hrvatska vojska«, a bio je posvećen godišnjici NDH-e.

Sve ovo do sada navedeno nije bilo dosta okrivljenoj dvojici. Oni su osjećali da se još nisu dovoljno odlučili NDH i Pavelića, pa su u tu svrhu stvorili zaključak da treba nešto napraviti i na dan 13.VI.1946. tj. na Pavelićev rodjendan.

Dana 12.VI.1946. god. stvorivši predhodno plan sastali su se kod Srebrenih vrata u 8 sati, a onda otišli na zadatak. Te večeri otisnuli su sa klišejem na zidu realne gimnazije lik Pavelića i napravili kistom veliko slovo »U«.

Medjutim nije prošlo ni nekoliko mjeseci, već su stupili u kontakt s Bavčević Ivicom, koji je takodjer nedavno uhapšen zbog protunarodnog djelovanja. Bavčević je obojici pristao i objasnio im kako je potrebno da ustaški omladinci budu na okupu i da stvaraju i verbuju nove

41 DAS, f. 409, SUP za Dalmaciju, Dosje Frane Tente, br. 44015, Presuda Okružnog suda srednje Dalmacije, I.133/47, 27.5.1947; B. Matković 2017, str. 497-505.
42 Slobodna Dalmacija 1947, str. 3.
43 DAS, f. 409, SUP za Dalmaciju, Dosje Frane Tente, br. 44015, Dopis K.P.D. Lepoglava, 16.1.1949.

članove organizacije. Okr. Matijević je po dobivenom zadatku odmah pristupio te uspio zaverbovati jednog omladinca, dok je Tente obeća, ali obećanje nije mogao izvršiti jer je pravovremeno bio uhapšen.

U prilogu zapisnička saslušanja okrivljenih.

Načelnik odjeljenja major:
Nikola Repanić

PRILOG 2

PRESUDA OKRUŽNOG SUDA SREDNJE DALMACIJE FRANI BETTINIJU, FRANI TENTI I DRUGIMA

I.133/47

U IME NARODA!

Okružni sud srednje Dalmacije u vijeću sastavljenom od Antićević Luke kao pretsjednika Kaliterna Duje i Krstulović Anke kao sudaca porotnika te Veljović Vinke kao zapisničara, u kaznenom predmetu Betini Frane i družine povedenom na temelju optužnice Javnog tužioca Oblasti Dalmacije od 20.V.1947. godine br.I. 60/47 zbog djela iz čl. 3 toč. 7, 8 i 14 čl. 9 Zakona o krivičnim djelima protiv naroda i države i uvrede predstavnika narodnih vlasti, a na temelju usmenog javnog pretresa, provedenog dana 26. i 27.V.1947.god. u prisutnosti zastupatelja Javnog tužioca Masnikosa Voje i Gojanović Živka kao tužitelja, te u prisutnosti optuženika od 1-12 u istražnom zatvoru sa braniteljima Dr. I. Bulić, Dr. J. Bosančić, Dr. P. Nisiteo, Dr. A. Barbarić i Dr. Z. Birimiša, odvjetnicima iz Splita, nakon predloga javnog tužioca da optuženici budu priznati krivima i osuđeni po zakonu, te prijedloga optuženika da budu oslobođeni od optužbe, odnosno blago kažnjeni.

Presudio je:

Opt.

1. Betini Frane Marinov i Milke Rajić, rodjen 17.I.1925. u Splitu, đak, neoženjen, Hrvat, rkt, neosuđivan, nastanjen u Splitu, u istražnom zatvoru.
2. Bavčević Ivica Martinov i Franice Violić, rođen 17.XII.1925. u Kuni /kotar Pelješac/, Hrvat, rkt, neoženjen, činovnik željezničke sekcije u Splitu, neosuđivan, nastanjen u Splitu, u istražnom zatvoru.
3. Pensa Nikola Petrov i Marije Meštrović, rođen 26.IV.1925. u Velikom Drveniku /kotar Trogir/, Hrvat, rkt, student medicine, neoženjen, neosuđivan, nastanjen u Splitu, u istražnom zatvoru.
4. Betica Jelka, žena Frane i kći Trogrlić Petra i Cikojević Marije, rođena 15.VIII.1905. u Žeževici /kotar Šestanovac/, Hrvatica, rkt., udata, krojačica, osuđivana, nastanjena u Splitu, u istražnom zatvoru.
5. Zelinka Vlaho pok. Hermana i pok. Dobrile Pekes, rođen 17.III. 1902. u Zadru, bankovni činovnik, oženjen sa porodom, Hrvat, rkt., neosuđivan, nastanjen u Makarskoj, u istražnom zatvoru.
6. Jonić Barica pok. Ante i Anđe Blajić, rođena 23.V.1927. u Bisku /kotar Sinj/, domaćica, neudata, Hrvatica, rkt., osuđivana od Vojnog suda uvjetno, nastanjena u Splitu, u istražnom zatvoru.
7. Anić Ruža »Smilja« Jurina i Magdalene Dalbasa, rođena 20.VI.1928. u Brnazima /kotar Sinj/, činovnica, neudata, Hrvatica, rkt., neosuđivana, nastanjena u Splitu, u istražnom zatvoru.
8. Šanić Katica, žena Ivanova, kći pok. Josipa Popovića i Čikeš Filomene, rođena 21.IV.1925. u Šestanovcu /kotar Šestanovac/, domaćica, udata bez poroda, Hrvatica, rkt., neosuđivana, nastanjena u Splitu, u istražnom zatvoru.
9. Kirigin Jakov Nikolin i Lukrecije Vladislavić, rođen 15.XII.1903. u Mircima /kotar Brač/, đak, neoženjen, Hrvat, rkt., neosuđivan, nastanjen u Splitu, u istražnom zatvoru.
10. Karaman Tomislav pok. Mate i Marice Franić, rođen 15.X.1925. u Meseistu/srez Ohrid/, NR Makedonija, Hrvat, rkt., đak bogoslovije, neoženjen, neosuđivan, nastanjen u Splitu, u istražnom zatvoru.
11. Matijević Vjekoslav Ivanov i Čalić Rajke, rođen 25.II.1927. u Splitu, đak, Hrvat, rkt., neosuđivan, nastanjen u Splitu, u istražnom zatvoru.
12. Tente Frane Nikolin i Darinke Čulić, rođen 2.IV.1923.[44]u Splitu, đak, neoženjen, Hrvat, rkt., neosuđivan, nastanjen u Splitu, u istražnom zatvoru.

Krivi su:

A.

I. Oni ad 1/ Betica[45] Frane, ad 2/ Bavčević Ivica, ad 3/ Pensa Nikola i ad 4/ Betica Jelka.

a/ 1. Što su neustanovljenih dana u drugoj polovici 1946. godine u Splitu organizirali udruženje koje

44 Godina rođenja je pogrešno napisana. Treba biti 1928.

45 Treba pisati Betini.

su kasnije nazvali HOP, a koje je udruženje imalo za cilj nasilno djelovanje u svrhu rušenja ustavnog poretka u FNRJ.

2. Što su u svrhu ostvarenja postavljenog cilja i u saglasnosti neustanovljenih dana početkom godine 1947. sastavili i rasturili više letaka medju kojima i onaj sa pozivom seljacima da pomognu oružane bande protiv FNRJ te što su jedan od letaka koji je takodjer sadržavao poziv za nasilno obaranje postojećeg državnog uredjenja preko Popović File i Kalajdžić Vice uputili u Žeževicu u svrhu rasturanja istog u narodu, te sporazumno odlučili da dana 10.IV.1947. godine na dan osnutka t.zv. NDH u istu svrhu izvjese na vrh Marjana hrvatsku zastavu, a što je izvršio opt. ad1/ Betini Frane.

b/ Posebice onaj ad 1/ Betini Frano

1. Što je neustavljenih dana u mjesecu prosincu 1946. godine ispisao neprijateljske parole i lijepio ih po gradu, medju kojima parolama su bile i živio HOP i doli Tito što je sadržavalo propagandu koja je išla zatim da se nasilno obori postojeći poredak.
2. Učestvovao u pripremama da se optuženi ad 9/ Kirigin Jakov prebaci u odmetničke bande, čineći time istoj usluge.
3. Što je za potrebe organizacije, a u svrhu ostvarenja postavljenih ciljeva dao sam svojim srestava 200 dinara.

Onaj ad 2/ Bavčević Ivica

1/ Što je za svrhe spomenute organizacije davao novčane priloge.

Onaj ad 3/Pensa Nikola

1. Što je sa svrhe iste organizacije dao novčani prilog od dinara 100.
2. Preuzeo na sebe da za odmetničke bande nabavi sanitetskog materijala u svrhu pomaganja iste.

Ona ad 4/ Betica Jelka

1/ Što je neustanovljenog dana u 1947. godine u svrhu organizovanja grupe sa istim ciljevima kao i ona u Splitu otputovala u Makarsku te tu u tom pravcu uspostavila vezu sa optuženim ad 5/ Zelinka Vlahom.

2. Učestvovala u rasturivanju letaka u kojima je bio sadržan poziv za nasilnim obaranjem postojećeg državnog uredjenja davši iste i optuženiku ad 5/ Zelinka Vlahu.

3. Što je za svrhe vrbovanja članova za spomenutu organizaciju HOP ustupila prostorije u svom stanu gdje su se održavali sastanci, te na taj način omogučila proširenje iste organizacije i na druge osim samih organizatora grupe.

II.

Onaj ad 5/ Zelinka Vlaho

Što je koncem godine 1946. pristupio kao član u organizaciju HOP u Splitu osnovanu od optuženika ad 1, 2, 3, i 4/, u koju svrhu je i više navrata dolazio u kuću optužene ad 4/ Betica Jelke radi održavanja zajedničkih sastanaka, te pokušao da istu organizaciju proširi i na Makarsku, u čemu nije uspio.

III. One ad 6/ Jonić Borica, ad 7/ Anić Ruža »Smilja« u ad 8/ Franić Katica

1. Što su koncem 1946. godine ili početkom 1947. godine pristupile kao saradnice u spomenutu organizaciju HOP u Splitu formiranu od optuženika ad 1-4/ te preuzele na sebe dužnost prikupljanja priloga za svrhe ostvarenja ciljeva iste organizacije.
2. Ona ad 6/ Jonić Barica i ad 7/ Anić Ruža
   Što su početkom godine 1947. odštampale i umnožile letke dobivene od optuženika ad 1/ Betini Frane, u kojima je letcima bio sadržan poziv za nasilno obaranja postojećeg državnog uredjenja, te po umnoženju dostavili u kuću optuženice ad 4/ Betica Jelke u svrhu daljnjeg rasturanja, a onda ad 8/ poslužila kao veza za dostavljanje tih letaka za Žeževicu.
3. Posebice ona ad 7/ Anić Ruža što se u prvoj polovici 1947. godine povezala sa sjemeništarcem opt. ad 10/ Karamanom i Betini Franom u svrhu prebacivanja u oružanu bandu optuženika ad 9/ Kirigin Jakova.

IV. Onaj ad 9/ Kirigin Jakov

Što je početkom travnja 1947. godine pokušao da se preko optuženika ad 10/ Karamana i optuženice ad 7/ Anić Ruže prebaci u bandu u čemu je bio spriječen hapšenjem.

Onaj ad 10/ Karaman Tomislav

Što je znajući da se optuženik ad 9/ Kirigin Jakov nastoji prebaciti u bandu primao istog u sjemenište te ga u svrhu prebacivanja u bandu povezao sa opt. ad 7/ Anić Ružom.

V. Onaj ad 11/ Matijević Vjekoslav

1/ Što je u mjesecu ožujku 1946. godine u zajednici sa opt. ad 12/ Tente Franom sastavljao letke koji su sadržavali u sebi poziv za nasilno obaranje postojećeg državnog uredjenja u svrhu rasturanja istih.

2/ Što se neustanovljenih dana koncem 1946. godine preko optuženika ad 2/ Bavčević Ivice povezao

sa organizacijom HOP u Splitu, preuzevši na sebe dužnost da za istu vrbuje nove članove.

Onaj ad 12/ Tenta Frano

1/ Što je neustanovljenih dana u mjesecu ožujku 1946. godine sastavio i umnožio više parola i letaka koje su sadržavali poziv na nasilno obaranje postojećeg državnog uredjenja u svrhu njihovog rasturivanja.

2. Što je dana 12.V.1946. u namjeri da time vrši propagandu koja je sadržavala poziv za nasilno obaranje postojećeg državnog uredjenja otisnu u dvorištu gimnazije u Splitu na zidu lik Pavelića te veliko slovo »U«.

3. Što je neustanovljenih dana koncem godine 1946. preko optuženog ad 2/ Bavčevića povezao sa organizacijom zvanom HOP u Splitu, preuzevši na sebe dužnost vrbovanja novih članova za istu organizaciju.

Počinili su time optuženici ad 1, 2, 3, i 4/ opetovana krivična djela iz čl. 3. toč. 8. i čl. 9 Zakona o krivičnim djelima protiv naroda i države, a onaj ad 1/ i ad 3/ i krivična djela iz čl. 3. toč. 14. Zakona. Onaj ad 5/ krivično djelo iz čl. 3. toč. 8. zakona. One ad 6, 7 i 8/ krivično djelo iz čl. 3. toč. 8 i čl. 9. zakona, a ona pod 7/ još i kriv. djelo iz čl. 3. toč. 14 zakona. Onaj ad 9/ krivično djelo iz čl. 3. toč. 7. zakona o pokušaju. Onaj ad 10/ krivično djelo iz čl.3. roč 8. i čl. 9. zakona, pak se na temelju istog zakona

Osudjuju:

Onaj ad 1/ Betini Frane na jedinstvenu kaznu u trajanju od 10 /deset/ god. lišenja slobode sa prisilnim radom, u koju kaznu ima mu se uračunati već izdržani pritvor i istražni zatvor od 29.IV.1947. u 12 sati.

Onaj ad 2/ Bavčević Ivica na jedinstvenu kaznu u trajanju od 6 godina /šest/ lišenja slobode sa prisilnim radom, u koju kaznu ima da mu se uračuna već izdržani pritvor i istražni zatvor od 29.IV.1947. u 12 sati.

Onaj ad 3/ Pensa Nikola na jedinstvenu kaznu u trajanju od 7 godina /sedam/ lišenja slobode sa prisilnim radom, u koju kaznu ima da mu se uračuna već izdržani pritvor i istražni zatvor od 29.IV.1947. u 12 sati.

Ona ad 4/ Betica Jelka na jedinstvenu kaznu u trajanju od 10 /deset/ godina lišenja slobode sa prisilnim radom, u koju kaznu ima da joj se uračuna već izdržani pritvor i istražni zatvor od 28.IV.1947. u 12 sati.

Sva četvorica optuženika osudjena su nadalje na gubitak političkih prava u trajanju od 3 godine po izdržanju kazne.

Onaj ad 5/ Zelinka Vlaho na kaznu trajanja opd 2 ½ /dvije i pol/ godine lišenja slobode sa prisilnim radom, u koju kaznu ima da mu se uračuna već izdržani pritvor i istražni zatvor od 30.IV.1947. u 12 sati te na gubitak političkih prava u trajanju od jedne godine po izdržanju kazne.

Ona ad 6/ Jonić Barica na jedinstvenu kaznu u trajanu od 4 /četiri/ godine lišenja slobode sa prisilnim radom, u koju kaznu ima da joj se uračuna već izdržani pritvor i istražni zatvor od 1.V.1947. u 12 sati.

Ona ad 7/ Anić Ruža »Smiljana« na jedinstvenu kaznu u trajanju od 3 /tri/ godine lišenja slobode sa prisilnim radom, u koju kaznu ima da joj se uračuna već izdržani pritvor i istražni zatvor od 30.IV.1947. u 12 sati.

Ona ad 8/ Šantić[46] Katica na jedinstvenu kaznu u trajanju od 3 /tri/ godine lišenja slobode sa prisilnim radom, u koju kaznu ima da joj se uračuna već izdržani pritvor i istražni zatvor od 27.IV.1947. u 12 sati.

Sve tri optuženice osudjuju se nadalje na gubitak političkih prava u trajanju od 2 godine po izdržanju kazne.

Onaj ad 9/ Kirigin Jakov na kaznu lišenja slobode s prisilnim radom u trajanju od 2 /dvije/ godine, u koju kaznu ima da mu se uračuna već izdržani pritvor i istražni zatvor od 2.V.1947. u 12 sati.

Onaj ad 10/ Karaman Tomislav na kaznu lišenja slobode s prisilnim radom u trajanju od 3 /tri/ godine, u koju kaznu ima da mu se uračuna već izdržani pritvor i istražni zatvor od 2.V.1947. u 12 sati.

Onaj ad 11/ Matijević Vjekoslav na jedinstvenu kaznu u trajanju od 18 /osamnaest/ mjeseci lišenja slobode sa prisilnim radom, u koju kaznu ima da mu se uračuna već izdržani pritvor i istražni zatvor od 18.V.1947. u 12 sati.

Onaj ad 12/ Tenta Frano na jedinstvenu kaznu u trajanju od 3 /tri/ godine lišenja slobode sa prisilnim radom, u koju kaznu ima da mu se uračuna već izdržani pritvor i istražni zatvor od 18.V.1947. u 12 sati.

Sva četvorica optuženika osudjena su nadalje na gubitak političkih prava u trajanju od jedne godine po izdržanju kazne.

Dužni su svi optuženici da plate trošak kaznenog postupka koji se proglašuje nenaplativim, a oslobadjaju se od plačanja paušalnog iznosa.

B.

Optuženici ad 1/ Betini Frano i ad 11/ Matijević Vjekoslav

oslobadjaju se od optužbe
u pomanjkanju dokaza
i to onaj ad 1/ Betini Frane

46 Treba pisati Šanić.

1. Da bi u mjesecu decembru 1946. godine neustanovljenog dana u prostorijama PD Jadrana u Splitu poderao slike Ivana Lole Ribara i generala Dabčevića, napisavši u dva navrata parole doli Tito, te da bi u istom mjesecu neustanovljenog dana u prostorijama Slobodne Dalmacije ostavio kruh namazan izmetom sa jednim podrugljivim pismom adresiran na Maršala Tita, te da bi time bio počinio krivično djelo uvrede narodnih vlasti i njezinih predstavnika.
2. Da bi pripremio materijal da za 1. maja 1947. godine izda ilegalni list koji bi bio službeno glasilo organizacije HOP u Splitu i kome bi bio dao ime Mlada Hrvatska sa podnaslovom HOP, u čemu je bio spriječavan hapšenjem te da bi time počinio krivično djelo iz čl. 9 zakona o krivičnim djelima protiv naroda i države.

Onaj ad 11/ Matijević Vjekoslav

1. Da bi dana 10.IV.1947. godine razbacivao letke protunarodnog sadržaja u dvorištu gimnazije u Splitu, a koje letke bio sastavio optuženi ad 12/ Tenta Frano opt.
2. Da bi dana 13.IV.1946. otisnuo sa Tenta Franom, na zidu u dvorištu gimnazije u Splitu lik Pavelića i napravio veliko slovo »U«, te da bi time bio počinio krivično djelo iz čl. 9. zakona o krivičnim djelima protiv naroda i države.

RAZLOŽIO[47]

Protiv svih optuženih poveden je postupak i podignuta optužnica radi djela pobliže navedenih u istoj.

A. Svi optuženici uglavnom priznaju učin[48], a obrana onih ad 1 do 8 i 11 i 12 kreće se uglavnom u pravcu objašnjavanja karaktera njihove grupacije u sklopu koje utešene[49] udine oni nisu porekli.

U pogledu ostalih navoda obrana svih optuženika upućuje se na njhove iskaze u spisima.

Obrana optuženika ad 1 do 8 da se ne bi radilo o organizaciji sa potpuno odredjenim ciljem rušenja postojećeg poretka i odredjenim srestvima za postizavanje istog, već da bi oni djelovali pojedinačno svaki iz vlastite inicijative, ne može da se prihvati kao vjerojatna, jer je obeskrijepljena njihovim pojedinaćnim priznanjima i protuslovima, koja iz istih proizlaze.

Krivnja pak pojedinog od optuženika proizlazi utvrdjenom na temelju njihovog priznanja, koja se priznanja medjusobno podudaraju i dopunjuju te su u skladu i sa ostalim rezultatima prepreke.

Tako je optuženik ad 1/ Betini izmedju ostalog sasma odredjeno priznao da je on bio spreman da pomaže svakog tko se bori za slobodnu Hrvatsku, a takova je trebala biti ostvarena u tako zvanoj NDH. Priznaje nadalje da je u zajednici sa ostalim optuženicima sastavljao i davao na umnožanje letke, čiji sadržaj je jasno označavao terorističke metode same grupe, te da su bili održavani i zajednički sastanci u svrhu saglasnog djelovanja.

Tu povezanost kao i svrhe te povezanosti priznali su takodjer i optuženici ad 2/ Bavčević Ivo, ad 3/ Pensa Nikola, ad 5/ Zelinka Vlaho, ad 11 /Matijević Vjekoslav i ad 12/ Tenta Frano, a i ostali optuženici iako su nastojali da na jedan ili drugi način prikažu to njihovo djelovanje više kao pojedinačne akte nego kao djelovanje jedne organizacije, svojim daljnjim kazivanjem su ukazali ipak na usku povezanost čitave grupe, tako da njihova obrana u tom pravcu nije mogla da se uzme kao vjerojatna, jer je u protuslovlju sa njihovim vlastitim kazivanjem, kao i ostalim dokaznim gradivom.

To najočitije proizlazi za optuženicu ad 4/ Betica Jelku, čija je obrana do kraja obeskripljenja kazivanjem optuženika ad 1/ Betini Frane, ad 2/ Bavčević Ivice, ad 3/ Pensa Nikole i ad 5/ Zelinka Vlahe, iz čijeg je kazivanja nedvojbeno proizlašlo utvrdjenim da su prva petorica optuženika sačinjavali rukovodstvo same grupe kojoj su sami učesnici dali naziv HOP, u kojoj su pristupili optuženici ad 6-8/ i ad 11-12/, a što su one ad 6 i 7/ Jonić i Anić i priznale tvrdeći da su se potpuno saglasile sa sadržajem letaka koje su im bili dani na umnožavanje sa strane optuženika ad 1/ Betini Frane.

Za optuženicu ad 4/ Betica Jelku proizašlo je nadalje utvrdjenim da se ne samo stavila na raspolaganje svoj stan članovima organizacije radi održavanja sastanaka, već da je u ime same organizacije i radi ostvarenja njihovih ciljeva putovala u Makarsku radi povezivanja djelovanja pripadnika iste organizacije u Makarskoj sa onom u Splitu, a novčana sredstva za taj put bila su sakupljena kod samih članova organizacije

I. Obrana optuženice ad 8/ Šanić Katice ne ukazuje se vjerodostojnom, jer je obeskripljena kazivanjem optuženika ad 3/ Pensa Nikole i ad 4/ Betica Jelke te svjedoka Kalajdžić Vice prema čijem kazivanju optužena ad 8/ Šanić

47 Nečitko.
48 Nečitko.
49 Nečitko.

ne samo znala za postojanje i djelatnost same organizacije već je njenim članovima ustupala i svoj stan u svrhu održavanja sastanaka i učestvovala u prebacivanju letaka.

Krivnja pak optuženika ad 9/ Kirigin Jakova i ad 10/ Karaman Tomislava proizlazi dokazom iz njhovih priznanja, koja su potkripljena i kazivanjem optuženika ad 1/ Betinia i one ad 7/ Anić Ruže.

Iako su pojedini od optuženika pokušavali u svojoj obrani da netoćno pretstave karakter svoje grupe poričući joj svaku organizovanost te njihova obrana ne nalazi oslona ni u samom njihovom kazivanju, jer medjusobna povezanost optuženika, zajedničko redigovanje letaka, u koji su bile jasno preciziranje smjernice njihovog rada i nasilni metod njegovog provadjanja, način i sredstva kojima su optuženici ad 1-4 izravno, ili preko ostalih optuženika, nastojali da privedu svom krugu daljnje sumišljenike, – a što su optuženici u toku svoje obrane i priznali, – upučuje osnovom na to, da se radi o jednoj čvrsto povezanoj grupi, u kojoj su pojedinci, i baš optuženici ad 1 do 4/ preuzeli na sebe rukovodeće funkcije, a njihovo neprijateljsko držanje prema postojećem državnom uredjenju, koje su oni i pred sudom priznali ne pobitno utvrdjuje njihovu namjeru da se u provodjenju tog svog cilja posluže svim pak i nasilnim sredstvima, koja su sredstva oni u svojim letcima i postavili kao metod svoga rada.

Pri ocjeni njihove krivične odgovornosti u tom pravcu ne može da bude od odlučnog značaja okolnost, što oni nisu konkretno pristupili izvadjanju tih nasilnih mjera, jer je njihova nakana u izvodjenju toga bila sasma odredjena, i do oživotvorenja iste nije došlo samo radi toga, što su u tom bili spriječeni okolnostima, koje nisu ovisile isključivo o njihovoj volji, dok njihova očita namjera da svoju djelatnost povežu i sa djelatnošću oružanih banda, proizlazi bjelodano u njihovoj povezanosrti s istom bandom preko jednake organizacije u Žeževici, preko koje je i tražena veza radi prebacivanja u bandu optuženog ad 9/ Kirigina, i na uspostavljanju svoje veze radi opt. ad 1/ Betini, kao jedan od rukovodilaca grupe.

Na organizovanost same grupe upučuje i podjela sasma odredjenih dužnosti tako da su i optuženici ad 5/ Zelinka, ad 6/ Jonić Barica, ad 7/ Anić Ruža, ad 8/ Šanić Katica, ad 11/ Matijević Vjekoslav i ad 12/ Tenta Frano, dobili svaki svoj zadatak, koji su oni počeli i da oživotvoruju i o čemu obavještčuju i rukovodstvo grupe oni ad 5-7, a oni ad 11/ i 12/ preko optuženika ad 2/ Bavčević Ivice.

Takovo svoje djelovanje optuženici ad 1/ Betini, ad 2/ Bavčević i ad 5[50]/ Pensa ne samo da su pred sudom priznali, već su oni kao rukovodioci organizacije, uz ostalo, izričito pred sudom naglasili da je t.zv. NDH bila ostvarenje Hrvatske nacionalne ideje, kako su je oni zamišljali, te da su oni na dan 10. travnja kao godišnjicu osnutka t. zv. NDH saglasili se da se izvjesi zastava na Marjanu u počast te obljetnice, smatrajući baš t.zv. NDH pod vodstvom Pavelića slobodnom Hrvatskom, na čijem ostvarenju je trebala da radi i njihova organizacija. Optužena ad 4/ Betica, iako to nije izričito istakla nije se od toga ogradila, već se je dapaće svojim držanjem pred sudom saglasila sa stavom prve trojice optuženika, dajući time svojoj grupi koju su oni organizovali i jasan karakter u pogledu cilja i sredstava za njihovo ostvarenje a koje je bjelodano utvrdjeno tokom samog postupka.

Na temelju svega izloženog i ostalih rezultata pretresa, na koje se uostalom upučuju, a naročito na temelju pregleda izdanih letaka, koje su optuženici priznali za svoje, sud se uvjerio u krivnju svih optuženika, a kako se u takovom njihovom djelovanju stiću predpostavke kaznenih djela navedenih u dispozitivu pod A/ to je bio red presuditi kao u istom.

Pri odmjerenju kazne sud je pojedinog od optuženika uzeo u kao olakšicu slijedeće:

Opt ad. 1/ Betini-u kao olakšicu priznanje i neporočnost, a kao otežicu upornost u utuženom djelovanju.

Opt. ad. 2/ Bavčeviću kao olakšica djelomično priznanje, neporočnost te okolnost da je svojevoljno odustao od daljnjeg kažnjivog djelovanja dok otežica nema.

Opt. ad. 3/ Pensi kao olakšice priznanje i neporočnost a kao otežica upornost u uteženom djelovanju te da je djela izvršio kao državni službenik.

Opt. ad. 4/ Betica Jelki kao olakšicu djelomično priznanje, a kao otežicu upornost u utuženom djelovanju unatoč toga što joj je ranije kazna bila oproštena.

Opt. ad. 5/ Zelinki kao olakšicu priznanje, kajanje, neporočnost neopskrbljenu porodicu, okolnost da je odustao od otuženog djelovanja prije nego što je bio otkriven, dok otežice nema.

Opt. ad. 6/ Jonić kao olakšicu djelomično priznanje a kao otežicu upornost u uteženom delovanju iako joj je ranije kazna kojom je za slična djela bila sudjena bila uslovljena.

Opt. ad. 7/ Anić kao olakšicu djelomično priznanje i neporočnost dok otežica nema.

Opt. ad. 8/ Šanić kao olakšice djelomično priznanje i neporočnost, dok otežica nema.

50 Treba pisati 3.

Opt. ad. 9/ Kiriginu priznanje i neporočnost, dok otežica nema.

Opt. 10/ Karamanu kao olakšice djelomićno priznanje i neporočnost, a kao otežicu upornost u njegovom djelovanju u nastojanju da optuženika ad 9/ prebaci u bandu.

Opt. 11/ Matijeviću kao olakšice priznanje, neporočnost okolnost što je odustao od otuženog djelovanja prije nego je otkriven, dok otežica nema.

Opt. 12/ Tentu kao olakšice priznanje, neporočnost, dok mu je kao otežica uzeta njegova upornost u uteženom djelovanju.

Za pojedina djela sud je optuženicima odmjerio kaznu kako slijedi:

Opt. ad 1/ Betini-u za djela iz čl. 3. t. 8. kaznu u trajanu od 8 godina lišenja slobode sa prisilnim radom i tri godine gubitka političkih prava, za djela iz čl. 9. istu vrstu kazne u trajanju od 2 godine, a za djela iz čl. 3. t. 14. istu vrstu kazne u tranaju od 2 godine.

Opt. ad. 2/ Bavčeviću za djela iz čl. 3. t. 8 kaznu lišenja slobode sa prisilnim radom u trajanju od 5 godina i 3 godine gubitka političkih prava, a za onaj iz čl. 9 istu vrstu kazne u trajanju od 2 godine.

Opt. ad. 3/ Pensa za djela iz čl. 3. t. 8 kaznu lišenja slobode sa prisilnim radom u trajanju od 6 godina te 3 godine gubitka političkih prava, za djela iz čl. 9 istu vrstu kazne u trajanju od 2 godine, a za djela iz čl. 3 t. 14 istu vrstu kazne u trajanju od 1 godine.

Opt. ad 4/ Betica za djela iz čl. 3. t. 8 kaznu lišenja slobode sa prisilnim radom u trajanju od 9 godina i na gubitak političkih prava u trajanju od 2 godine, a za djela iz čl. 9 istu vrstu kazne u trajanju od 3 godine.

Opt. ad 6/ Jonić za djela iz čl. 3. t. 8 kaznu u trajanju od 3 godine lišenja slobode sa prisilnim radom i gubitak političkih prava u trajanju od 2 godine, a za djela iz čl. 9 istu vrstu kazne u trajanju od 2 godine.

Opt. ad 7/ Anić za djela iz čl. 3. toč. 8 kaznu lišenja slobode sa prisilnim radom u trajanju od 2 godine i dvije godine gubitka političkih prava, za djela iz čl. 9 istu vrstu kazne u trajanju od 1 godine.

Opt. ad 8/ Šanić za djela iz čl. 3. toč. 8 kaznu lišenja slobode sa prisilnim radom u trajanju od 2 godine te gubitak političkih prava za 2 god, a za djela iz čl. 9 istu vrstu kazne u trajanju od 2 godine.

Opt. ad 11/ Matijević za djela iz čl. 3. t. 8 kaznu lišenja slobode sa prisilnim radom u trajanju od 1 godine te gubitak političkih prava za 1 godinu, a za djelo iz čl. 9 istu vrstu i mjeru kazne.

Opt. ad 12/ Tente za djela iz čl. 3. t. 8 kaznu lišenja slobode sa prisilnim radom u trajanju od jedne godine, te gubitak političkih prava za 1 godinu, a za djela iz čl. 9 istu vrstu kazne u trajanju od 2 ½ god.

Pri odmjerenju kazne optuženicima ad 5/ Zelinki, ad 7/ Anić, ad 8/ Šanić, ad 10/ Kiriginu, ad 11/ Matijeviću i ad 12/ Tenti s obzirom na navedene olakšice primjenjen je propis čl. 6 stav. 1 zakona o krivičnim djelima protiv naroda i države te se dosudjena kazna ukazuje primjerenom stupnju krivične odgovornosti i društvene opasnosti pojedinog od svih optuženika.

Trošak kaznenog postupka proglašen je nenaplativim i svi su optuženici oslobodjeni od plačanja paušalnog iznosa, a razloga što bi, s obzirom na njhovo imovno stanje tim plačanjem moglo da bude ugroženo njihovo redovno izdržavanje.

Ad B/ Na temelju raspoloživih rezultata pretresa sud nije mogao da stekne mirno uvjerenje u krivnju optuženika ad 1/Betini Frane u pogledu djela pod B i 1,2/ dispozitiva odnosećeg se na njega, te je u tom pravcu povjerovao njegovoj obrani, to tim više što je na isti optuženik pred sudom otvoreno i bez kajanja priznao ostala utužena djela, koja su mnogo teže naravi pak je i uvjerljiv navod njegov da on ta djela nije počinio.

Isto tako sud je povjerovao i obrani optuženika ad 11/ Matijević Vjekoslavu u pogledu djela pod B/ 1 i 2/ dispozitiva odnoseći se na njega, jer je takova njegova obrana potkrijepljena i kazivanjem optuženika ad 12/ Tente, koji prema mišljenju suda nije imao opravdanog razloga za neistinito kazivanje u tom pravcu, pošto je odnosno djela u cjelosti priznao.

Na temelju izloženog, a u pomanjkanju drugih dokaza bio je red osloboditi obojicu optuženika od optužbe u pogledu navedenih djela.

SMRT FAŠIZMU – SLOBODA NARODU!
Okružni sud Srednje Dalmacije u Splitu
Dana 27.V.1947.g.

Zapisničar:
/Veljović Vinka/

Pretsjednik vijeća:
/Antičević Luka/

Kratice

DAS = Državni arhiv u Splitu

HDA = Hrvatski državni arhiv

Izvori

DAS, f. 409, SUP za Dalmaciju, Dosje Frane Tente, br. 44015

DAS, f. 409, SUP za Dalmaciju, Dosje Maksimilijan Tente, br. 44017

DAS, f. 409, SUP za Dalmaciju, kut. 168, Izvješća OZN-e

HDA, f. 1220, CK SKH, Ratno gradivo

HDA, f. 1491, OZN-a za Hrvatsku

Literatura

B. Matković 2017 — Blanka Matković, *Split i Srednja Dalmacija u dokumentima Ozne i Udbe (1944. – 1962.). Zarobljenički logori i likvidacije*, Split 2017.

B. Matković – I. Pažanin 2011 — Blanka Matković – Ivan Pažanin (prir.), *Zločini i teror u Dalmaciji 1943.-1948. počinjeni od pripadnika NOV, JA, OZN-e i UDB-e. Dokumenti*, online izdanje http://www.znaci.net/00002/410.pdf, Zagreb 2011.

D. Šarac 2015 — Damir Šarac, *Neispričana priča. Kako je 1948. u Lepoglavi ubijen mladi Splićanin Frane Tente*, Slobodna Dalmacija, Split 20.9.2015, dostupno na URL http://www.slobodnadalmacija.hr/dalmacija/split/clanak/id/286926/neispricana-prica-kako-je-1948-u-lepoglavi-ubijen-mladi-splicanin-frane-tente

M. Runje 2013 — Maja Runje, *Neraskidiva veza sa stradalom hrvatskom mladošću (5.) – Sjećanje na Franu Tentu iz Splita*, Portal HrSvijet.net, 1.8.2013, dostupno na web stranici http://www.hrsvijet.net/index.php/magazin/28-vijesti/povijesni-identitet/28666-maja-runje-neraskidiva-veza-sa-stradalom-hrvatskom-mladou-sjeanje-na-franu-tente-iz-splita-5

M. Rupić – V. Geiger 2011 — Mate Rupić – Vladimir Geiger (prir.), *Partizanska i komunistička represija i zločini u Hrvatskoj 1944. – 1946. Dokumenti. Dalmacija*, Slavonski Brod – Zagreb 2011.

Slobodna Dalmacija 1947 — Slobodna Dalmacija, *Osuđena je grupa pripadnika organizacije »HOP« u Splitu zbog izdajničkog i protunarodnog rada*, Split 31.5.1947.

Summary

Blanka Matković

A contribution to the study of the history of the city of Split in the post-war period (1946 – 1947): unknown details from the Frane Tente dossier

Keywords: Frane Tente, Vjekoslav Matijević, Frane Bettini, Ivica Bavčević, UDB (State Security Administration), prison, District Court, Verdict, »anti-peoples work«, Communism, Bleiburg, Split, World War II and post-war period, victims

In May 1945, thousands of Croat soldiers and civilians were crossing Slovenia and heading towards Austria in the hope of finding refugee there before the upcoming Yugoslav Army (JA). Among them was a student from Split FraneTente, born in Mravinci near Solin, who was captured at Bleiburg and returned to Croatia where he was imprisoned in the Bjelovar camp. After leaving the camp, Tente returns home to continue his education and begins a new school year 1945/1946. He connected with a group of his classmates who were working on the preparation and distribution of the »anti-peoples« leaflets. He was arrested in July 1946, shortly after painting the figure of Ante Pavelić on the building of the Split gymnasium shortly before Pavelić's name day. He spent several weeks in prison during which he was questioned on several occasions. In his file kept in the State Archives in Split, three records of his hearings have been preserved, details of which are published in this article. After being released from the prison, UDB (State Security Administration) continued to spy on Tente, and based on the archival findings, it can be concluded that the informer was one of his acquaintances. In the winter of 1947 Tente joined Ivica Bavčević with the organization of the Croatian Liberation Movement in Split, whose members on the 10 April 1947 took off the Yugoslav flag on Marjan and raised the Croatian flag. A large number of members of this group were arrested, including FraneTente, who was sentenced to three years of imprisonment with forced labor which he served in the prison of Lepoglava. According to the preserved letter of KPD Lepoglava, dated 16 January 1949, Tente died on 8 November 1948 in KPD Lepoglava »due to pleuritis and meningitis and pulmonary tuberculosis«. The place of his burial remains unknown.

Translated: Blanka Matković